

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของพื้นที่ในลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน อำเภอเชียงดาว และการก่อเกิดของ โครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

การวิจัยเรื่อง “บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในกระบวนการเคลื่อนไหวของ ประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ: กรณีศึกษาโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย” ขึ้นนี้ได้มุ่งเน้นการศึกษาวิจัยพื้นที่ของโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ดำเนินการอยู่ คืออำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น ในส่วนของบทที่ 4 นี้จึงขอเสนอข้อมูลทั่วไป และความเป็นมาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการศึกษาวิจัย ทั้งในส่วนข้อมูลเชิงพื้นที่ ปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยภาครัฐ รวมทั้งการก่อเกิด และพัฒนาการของโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนที่เป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ของการศึกษาวิจัยในบทต่อไป

4.1 ข้อมูลทั่วไปอำเภอเชียงดาว

ความเป็นมา

จากเรื่องราวที่พอจะสืบค้นได้นี้เราพอสรุปได้ว่า เมืองเชียงดาวเป็นเมืองเก่าแก่โบราณเมืองหนึ่ง มีอายุอย่างน้อยที่สุด ประมาณ 706 ปี นับถึง พ.ศ. 2546 นี้ และในช่วงเวลาดังกล่าวนับร้อยๆ ปีนี้เมืองเชียงดาวก็คงประสบภัยสงคราม ทำให้เป็นเมืองร้างไปหลายครั้งและอาจก่อตั้งขึ้นมาอีกเป็นหลายครั้ง เหมือนกับเมืองเชียงใหม่ และหัวเมืองอื่นๆ เพราะมีการขุดค้นพบหลักฐาน คือซากเมืองเก่าอยู่แห่งหนึ่งในท้องที่ตำบลเชียงดาวปัจจุบัน นั่นคือ บริเวณที่เรียกว่า คือสองชั้น (คูสองชั้น) อยู่ทางทิศตะวันตกของถนนโชตนา สายฝาง-เชียงใหม่ ติดกับหมู่บ้านดงเทวีปัจจุบันนี้ พื้นที่ซากเวียงเก่านี้ ชาวบ้านก่อน ๆ เรียกกันว่า เวียงฮ่อ โดยเป็นลักษณะเวียงสองชั้น(คูน้ำสองชั้น) ที่มีพื้นที่ราบกว้างขวางประมาณ 4 ตารางกิโลเมตร มีกำแพงเมืองลักษณะคันดินพูนขึ้นสูงเป็นสองชั้นรอบตัวเมือง โดยคันดินที่เป็นกำแพงชั้นในสูงกว่าชั้นนอก คูระหว่างกำแพงลึกกว่าคูที่ตั้งอยู่หน้ากำแพง ลักษณะเป็นกำแพงมูลดินสูงชัน ไม่มีซากอิฐพผสม จึงเป็นลักษณะตัวเมืองเก่าแก่โบราณที่เป็นเมืองเล็กไม่ใช่เมืองใหญ่ ตัวเมืองลักษณะสี่เหลี่ยมจากการได้พบเศษวัตถุโบราณ เช่น พระเครื่องดินเผา มีลักษณะเนื้อดินหยาบแกร่ง คล้ายพระกรุวัดคอกคำเชียงใหม่ โดยเฉพาะพระพุทธรูปที่พบที่บ้านโป่งอาง เป็นศิลปะเชียงใหม่ จึงทำให้มั่นใจว่าอย่างน้อยที่สุดเมืองเก่าต่างๆ ในอำเภอเชียงดาวต้องเป็นเมืองสร้างขึ้นในสมัย 600-700 ปี

จนกระทั่งประมาณ 100 ปี มานี้เอง ซึ่งตรงกับราชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในสมัยนั้นเป็นสมัยปฏิรูปการปกครองหัวเมืองทั้งฝ่ายเหนือ ฝ่ายใต้ โดยทรงจัดให้มีการปกครองในหัวเมืองรอบนอกแบบมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งประมาณ พ.ศ. 2442-2476 ส่วนกลางมีแบบการปกครองตามอย่างอารยะประเทศ คือตั้งเป็นกระทรวงกลาโหม โดยเลิกลัทธิสมุหนายก สมุหกลาโหมเสีย หัวเมืองรอบนอกหลาย ๆ เมืองจัดตั้งเป็นมณฑล เมืองเชียงใหม่อยู่ในมณฑลพายัพ แต่ตำแหน่งเจ้าเมืองโดยสืบตระกูลกันมา แต่เจ้าผู้ครองนครแต่เดิมนั้นยังมีอยู่ แต่ถูกลดอำนาจบทบาทการปกครองไป โดยทางรัฐบาลกลางส่งข้าหลวงประจำเมืองมาดูแลปกครอง มีข้าราชการตำแหน่งต่างๆ มาเป็นผู้ช่วยข้าหลวง ซึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการการเมือง” โดยจะไปประจำอยู่แขวงต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ แต่เอกสารประวัติศาสตร์ไม่ได้บอกไว้ว่า ได้มีตัวแทนจากสยามเข้ามาปกครอง ดูแลเมืองเชียงดาวหรือไม่ ทราบเพียงแต่ว่าเชียงดาวเป็นแหล่งค้าขายไม้ที่ใหญ่ที่สุดในขณะนั้น โดยเฉพาะไม้สัก ทราบเพียงว่ามีการเก็บภาษีจากป่าไม้ส่งกระทรวงที่กรุงเทพฯ

สำหรับชื่อเมืองเชียงดาวนั้น ได้สันนิษฐานว่าเกิดเป็นเพราะมีดอยหลวงเชียงดาว เป็นลักษณะภูเขาหินปูนสูงตระหง่านที่โดดเด่น ซึ่งแต่เดิมชาวบ้านเรียกดอยเปียงดาว แปลว่าภูเขาที่สูงเปียงดาว แต่ต่อมาเรียกเพี้ยนไปจากเดิมเป็นเชียงดาว จึงเป็นที่มาของชื่ออำเภอเชียงดาว (ที่มา: www.chiangdao-cm.net)

ซึ่งคำขวัญของอำเภอเชียงดาวคือ **“เชียงดาวชายแดน ถ้ำสวยดอยสูง พระสถูปเมืองงาย กำเนิดสายแม่ปิง”**

อำเภอเชียงดาวมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 107 สายเชียงใหม่-ฝาง ตัดผ่านตามแนวเหนือใต้ บริเวณพื้นที่ราบที่ถนนตัดผ่านเป็นระยะทางประมาณ 38 กิโลเมตรนั้น พื้นที่ราบส่วนใหญ่เป็นเขตตำบลเชียงดาว ส่วนตำบลแม่นะ , ตำบลเมืองงาย , ตำบลปิงโค้ง , ตำบลทุ่งข้าวพวง และตำบลเมืองนะ มีสภาพเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตำบลเมืองนะมีความสูงเฉลี่ย 1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้

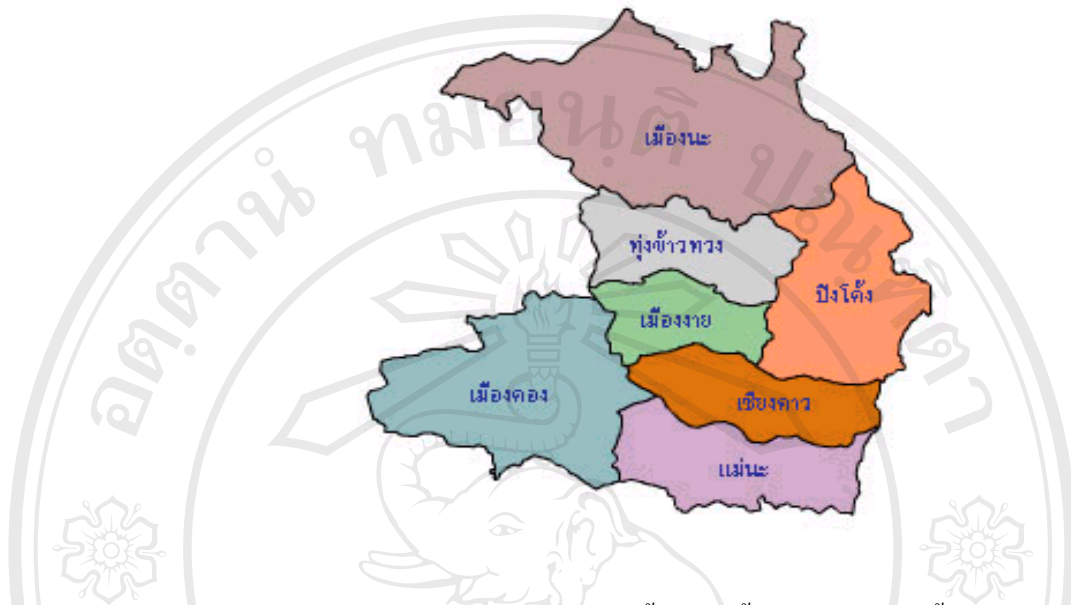
ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ และชายแดนประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งประเทศไทยมา

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แผนภาพที่ 4.1 : แผนที่โดยสังเขปของอำเภอเชียงดาว

เมื่อพิจารณาตามสภาพภูมิประเทศแล้ว พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนตั้งอยู่ระหว่างเทือกเขาผีปันน้ำตะวันตกกับเทือกเขาดอนนงชัยตะวันออก ซึ่งขนานอยู่ในแนวเหนือลงใต้ และตอนเหนือสุดบรรจบเทือกเขาแดนลาว อันเป็นเขตรัฐฉาน ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า แนวเทือกเขาทั้งสองจะหักโค้งมาทางทิศตะวันออกบริเวณบ้านปิงโค้ง พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นภูเขา ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางระหว่าง 300 - 2,190 เมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,262,000 ไร่ หรือประมาณ 2,000 ตารางกิโลเมตร และมีพื้นที่ราบอยู่เพียงประมาณ 48 ตารางกิโลเมตรเท่านั้น

ทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอเชียงดาวเป็นภูเขา มีพื้นที่ราบสำหรับใช้เป็นที่ทำกินอยู่ระหว่างภูเขาเท่านั้น นอกนั้นมีสภาพเป็นป่าเขา สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าสัก มีภูเขาสูง เช่น คอยหลวงเชียงดาว ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 2,175 เมตร สำหรับสภาพภูมิอากาศในท้องที่อำเภอเชียงดาวมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีในช่วง 20-29 องศาเซลเซียส โดยมีอุณหภูมิสูงสุด 40 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุด 0 องศาเซลเซียส มีฤดูกาล 3 ฤดู เช่นเดียวกับท้องที่อื่นๆ ในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงกันยายน เป็นช่วงที่มีฝนตกชุกที่สุดอุณหภูมิประมาณ 27 องศาเซลเซียส ฤดูร้อนแห้งแล้งมากในเดือนมีนาคมถึงเมษายน อุณหภูมิประมาณ 32 องศาเซลเซียส ฤดูหนาวจะมีช่วงระยะเวลานานมาก คือประมาณตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม มีอากาศหนาวจัด อุณหภูมิประมาณ 15 องศาเซลเซียส นอกจากนั้น ยังมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดทั้งปี 1,770.9 มิลลิเมตร

ทรัพยากรธรรมชาติ

ในพื้นที่อำเภอเชียงดาว จะมีลักษณะป่าที่ประกอบไปด้วยป่าดิบชื้นผสมป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา ป่าเบญจพรรณเขา ป่าสน ป่าเต็งรังเขาสูง ป่าเบญจพรรณต่ำเชิงเขา ไม้พื้นล่างในสวนที่สูงชันจะเป็นพวกมอส เฟิร์นต่างๆ หวาย กล้วยป่า วานस्पุนไพรหลากหลายชนิด ในส่วนที่ต่ำลงไปประกอบด้วยป่าไผ่ชนิดต่างๆ อาทิ ไผ่หก ไผ่ซาง ไผ่หนาม ไผ่บงป่า ไผ่ไร่และไผ่ข้าวหลาม พันธุ์ไม้ที่สำคัญทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สนสองใบ สนสามใบ สัก เต็งรัง เหียงพลวง ชิงชัน ประดู่ แดง เก็ด ไม้ก่อชนิดต่าง ๆ สมอ กะบาก หว้า ตะแบก เสลา ส้าน มะม่วงป่า กระท้อนป่า มะยมป่า มะไฟป่า มะกอกป่า จีวป่า และปอชนิดต่าง ๆ

โดยในท้องที่ตำบลเมืองคอง ตำบลปิงโค้ง ตำบลเมืองนะ มีการทำไม้สัก และไม้กระยาเลยมากที่สุด

ประชากร

ประชากรทั้งหมดประมาณ 84,000 คน (ข้อมูล ณ สิงหาคม 2547) โดยประชากรที่อาศัยอยู่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทั้งชาวไทยพื้นราบ (คนเมือง) ลีซอ ลาหู่ ปกาเกอะญอ ไทยใหญ่ จีนฮ่อ ปะหล่อง ฯลฯ ซึ่งชาวไทยพื้นราบถือเป็นกลุ่มที่มีเป็นจำนวนมากที่สุด

การคมนาคม

การคมนาคมระหว่างอำเภอจังหวัดใช้ได้ทั้ง 3 ทางคือ ทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ

1. ทางบก ติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่ ใช้ถนนสายเชียงใหม่ - ฝางเป็นถนนลาดยางแอสฟัลต์ผ่านเขตอำเภอแม่แตง และอำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ ระยะทาง 72 กิโลเมตร

2. ทางน้ำ ติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่ใช้ลำน้ำปิง แต่ภาคเหนือเราไม่นิยม ใช้เพราะน้ำไหลเชี่ยวและลำน้ำคดเคี้ยวมากแล้ว อันตราย ฆ่าเสียเวลา และในหน้าแล้ง น้ำแห้ง ไม่สามารถเดินทางได้สะดวกนัก

3. ทางอากาศ ติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้เฮลิคอปเตอร์เป็นพาหนะอย่างเดียว เพราะไม่มีสนามบินที่เครื่องบินอย่างอื่นจะขึ้นและลงได้ การคมนาคมสะดวกและรวดเร็วที่สุด ใช้พาหนะรถยนต์

การคมนาคมภายในอำเภอระหว่างอำเภอกับตำบลเมืองนะใช้ได้ทุกฤดูกาล 1 สาย ซึ่งจัดสร้างทางโดยหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 24 เชียงใหม่ กรป.กลาง ตั้งแต่แยกจากถนนสายเชียงใหม่ - ฝาง ผ่านตำบลเมืองงาย ถึงตำบลเมืองนะ ระยะทางประมาณ 35 กิโลเมตร สภาพถนนลาดยาง การคมนาคมระหว่างอำเภอกับอำเภอเวียงแหง ใช้ถนนสายเมืองงาย - เมืองแหง จัดสร้างโดย หน่วย

พัฒนาการเคลื่อนที่ 24 เชียงใหม่ กรป. กลาง ตั้งแต่แยกจากถนนสายเมืองงายถึงเมืองนะ เป็นระยะทางยาวประมาณ 52 กิโลเมตร สภาพถนนเป็นถนนราดยางใช้ได้ดีทุกฤดูกาล การคมนาคมระหว่างอำเภอกับตำบลเมืองคอง สำหรับตำบลเมืองคอง มีถนนเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ตามแบบมาตรฐานกรมโยธาธิการ ใช้ได้ดีในทุกฤดูกาล ระยะทางประมาณ 43 กิโลเมตร การคมนาคมระหว่างอำเภอกับตำบลปิงโค้งใช้ถนนสายเชียงใหม่-ฝาง และเชียงดาว-พร้าว โดยแยกจากถนนใหญ่ เชียงใหม่ - ฝาง ตรง กม.82 หมู่ที่ 2 ต.ปิงโค้ง ไปทางทิศตะวันออก ผ่านบ้านหมู่ที่ 3,4 ตำบลปิงโค้งถึงเส้นแบ่งเขต ระหว่างอำเภอเชียงดาว กับอำเภอพร้าวประมาณ 15 กิโลเมตร ถึงอำเภอพร้าวประมาณ 32 กิโลเมตร ถนนสายนี้เป็นทางหลวงแผ่นดินสภาพเป็นถนนราดยาง ใช้ได้ดีทุกฤดูกาล

การปกครอง

การปกครองตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ แบ่งการปกครองออกเป็น 7 ตำบล ดังนี้

1. ตำบลเชียงดาว
2. ตำบลแม่นะ
3. ตำบลปิงโค้ง
4. ตำบลเมืองงาย
5. ตำบลทุ่งข้าวพวง
6. ตำบลเมืองนะ
7. ตำบลเมืองคอง

การบริหารราชการตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2540 มีการจัดตั้งเทศบาลตำบล 2 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 7 แห่งประกอบด้วย

1. เทศบาลตำบลเชียงดาว
2. เทศบาลตำบลเมืองงาย
3. องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงดาว
4. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่นะ
5. องค์การบริหารส่วนตำบลปิงโค้ง
6. องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองงาย
7. องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งข้าวพวง
8. องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองนะ
9. องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง

การเกษตร

อำเภอเชียงดาวมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,262,000 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 70,855 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 6 ประชากรภาคเกษตรกรรมมี 11,968 ครอบครัว หรือร้อยละ 91 ของครอบครัวประชากรทั้งหมด อัตราเฉลี่ยพื้นที่ทำการเกษตรต่อครัวเรือนๆ ละ 6 ไร่ ประชากรมีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง 10,038 ครัวเรือน หรือร้อยละ 85 ของประชากรที่ทำการเกษตรทั้งสิ้น รายได้ของประชากรส่วนใหญ่ได้จากการปลูกพืชไร่ พืชผัก และแรงงานภาคเกษตรกรรม ส่วนการทำนาและปลูกข้าวไร่นั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกไว้เพื่อบริโภค จะมีการซื้อขายในท้องถิ่นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เกษตรกรในพื้นที่อำเภอเชียงดาวมีการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริม เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ แพะ แกะ สุกร ไก่ และห่าน

ความเชื่อถือ

ความเชื่อถือ ประชาชนส่วนมากจะนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็ยังมีการนับถือผีบางเทวดา และเจ้าทรงกันอยู่ ทั้งนี้เพราะคนบางกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยภูเขา เช่น ลาหู่ ปกาเกอญอ ลีซอ ถือว่าสมัยปู่ ย่า ตา ยาย ของตนนับถือมาอย่างไร ก็ต้องถือตาม เชื่อว่าหากได้ถือผีบาง เทวดา เจ้าทรงตามปู่ ย่า ตา ยาย แล้วจะทำให้อยู่สุขสบายไม่มีโรคภัยไข้เจ็บชีวิตประสบแต่ความเจริญรุ่งเรือง

ศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และนับถือผีตามลำดับ

4.2 สภาพลุ่มน้ำปิงตอนบนทางกายภาพ

ตามการแบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศออกเป็น 25 ลุ่มน้ำหลักของหน่วยงานราชการ พื้นที่ลุ่มน้ำปิงแบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยการใช้เงื่อนไขภูมิพลเป็นจุดแบ่ง คือ ลุ่มน้ำปิงตอนบนและลุ่มน้ำปิงตอนล่าง โดยพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบนตั้งแต่เหนือเขื่อนภูมิพลขึ้นมา ประกอบด้วยลุ่มน้ำสาขาย่อย 15 ลุ่มน้ำ ได้แก่ ลุ่มน้ำแม่ปิงส่วนที่ 1 ลุ่มน้ำแม่แตง ลุ่มน้ำแม่จิด ลุ่มน้ำแม่ริม ลุ่มน้ำแม่ปิงส่วนที่ 2 ลุ่มน้ำแม่กวง ลุ่มน้ำแม่แจ่ม ลุ่มน้ำแม่ขาน ลุ่มน้ำแม่กลาง ลุ่มน้ำแม่ปิงส่วนที่ 3 ลุ่มน้ำแม่หาด ลุ่มน้ำแม่ลี ลุ่มน้ำแม่ยาว ลุ่มน้ำแม่ทา และลุ่มน้ำแม่ต้น

เมื่อพิจารณาสภาพภูมิประเทศของพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบนแล้ว น้ำแม่ปิงมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาผีปันน้ำ และเทือกเขาถนนธงชัย ในเขตอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และไหลลงทางทิศใต้ผ่านหุบเขาเข้าสู่พื้นที่ราบในเขตอำเภอแม่แตง ที่ซึ่งน้ำแม่จิดไหลมาบรรจบทางฝั่งซ้าย และน้ำแม่แตงไหลมาบรรจบฝั่งขวา จากนั้นน้ำแม่ปิงก็ไหลลงสู่พื้นที่ราบลุ่มเชียงใหม่-ลำพูน โดยมีน้ำแม่กวง

ไหลลงมาบรรจบน้ำแม่ปิงทางฝั่งซ้ายในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน จากนั้นน้ำแม่ปิงก็จะไหลไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ก่อนไปทางใต้ และน้ำแม่ลีไหลมาบรรจบน้ำแม่ปิงทางด้านฝั่งซ้ายในเขตอำเภอจอมทอง จากอำเภอจอมทองน้ำแม่ปิงไหลลงทิศใต้ มีน้ำแม่แจ่มไหลลงมาบรรจบทางฝั่งขวาในเขตอำเภอสอด และน้ำแม่ตื่นไหลลงมาบรรจบทางฝั่งขวาในเขตอำเภอดอยเต่า ก่อนไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพลที่อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่

ลำน้ำแม่ปิงมีลำน้ำสาขา หรือลุ่มน้ำสาขา 14 สาขา มีรายละเอียดดังนี้

1. ห้วยแม่เกียง สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ จุดกำเนิดลำน้ำแม่เกียงอยู่บริเวณบ้านเจียจันทร์ เขตรอยต่อชายแดนไทย-พม่า และไหลผ่านไปยังบ้านเมืองนะ ตำบลเมืองนะ ประชากรประกอบด้วยลาหู่ จีนฮ่อ และไทยใหญ่ ซึ่งใช้ที่ดินปลูกพืชไร่ เช่น จิง ข้าวโพด และถั่วแดง เป็นต้น

2. ห้วยแม่นะ (ตอนเหนือ) สภาพป่าในเขตชุมชนเป็นป่าเบญจพรรณ ลำน้ำแม่นะจะไหลผ่านชุมชนบ้านแกน และบ้านเจียจันทร์ ตำบลเมืองนะ พื้นที่บริเวณนี้แต่เดิมเคยเป็นพื้นที่ปลูกฝิ่น ปัจจุบันปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด ถั่วแดง กระเทียม และจิง รวมถึงพืชที่ได้รับการส่งเสริมโดยโครงการหลวง

3. ห้วยหก พื้นที่ลุ่มน้ำอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านโป่งอาง สภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อน ทำให้มีเพียงบ้านโป่งอางซึ่งเป็นชาวไทยใหญ่เพียงแห่งเดียว ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณนี้ ชุมชนจะทำนา ปลูกถั่ว และทำสวนผลไม้ สำหรับลักษณะพื้นที่ต้นน้ำยังเป็นพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์อยู่

4. ห้วยน้ำแม่ก่อนหลวง มีต้นกำเนิดที่คอยตะพะ ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงไม่ลาดชันมากนัก ทางตอนเหนืออยู่ใกล้กับลำน้ำห้วยหก และไหลลงสู่ลำน้ำแม่ปิงที่บ้านห้วยเป้า ตำบลทุ่งข้าวพวง มีชุมชน 4 แห่งที่อาศัยอยู่ คือ บ้านปกาเกอะญอแม่ก่อนโน บ้านใหม่พัฒนา บ้านลิซอแม่ก่อน และบ้านแม่ก่อน

5. ห้วยน้ำแม่จา มีพื้นที่ป่าต้นน้ำอยู่บริเวณบ้านแม่จาเหนือ สภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาไม่สลับซับซ้อน และสภาพป่าโดยทั่วไปเป็นป่าเบญจพรรณ ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห้วยแม่จามี 4 ชุมชน คือ บ้านแม่จาเหนือ บ้านแม่จาน้อย บ้านปางเบาะ และบ้านแม่จาใต้

6. ห้วยน้ำแม่จาย มีต้นกำเนิดบริเวณคอยสันพร้าวคม มีลำน้ำสาขาย่อยหลายสาย และไหลลงสู่ลำน้ำแม่ปิงที่บ้านสบงาย ตำบลเมืองงาย พื้นที่ต้นน้ำส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน สภาพป่าประกอบด้วยป่าดิบเขา ป่าเต็งรัง ป่าสนเขา และป่าเบญจพรรณ และมีชุมชน 5 ชุมชนอาศัยอยู่คือ บ้านแม่จาใต้ บ้านสันป่าโน บ้านสบงาย บ้านโป่งขาม และบ้านขุนซ้อน

7. น้ำห้วยทรายขาว บริเวณต้นน้ำเป็นภูเขาสูงปกคลุมด้วยป่าเบญจพรรณ มี 2 ชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร คือ บ้านห้วยป่าห้อมและบ้านห้วยทรายขาว ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากที่ดินในด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง และผลไม้

8. น้ำแม่ป๋าม มีลำน้ำสาขาย่อยมากมายหลายสาขา และมี 8 ชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในลุ่มน้ำ คือ บ้านออนโน-ป่าตึง บ้านห้วยน้ำริน บ้านก้อตป่าบง (ลาหู่) บ้านก้อตป่าบง (ลีซอ) บ้านกัวไฮ บ้านปางตอง บ้านห้วยต้นโชค และบ้านถ้ำเกลบ

9. น้ำแม่ก๊ะ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาไม่สูงชันมากนัก สภาพป่าเป็นป่าเบญจพรรณและป่าดิบเขา มีชุมชน 2 แห่งใช้ประโยชน์จากทรัพยากรลุ่มน้ำ คือ บ้านยางปู่โต๊ะ และบ้านลีซอแม่ก๊ะ

10. น้ำแม่จอน พื้นที่ครอบคลุมเขตตำบลปึงไค้งและตำบลแม่นะ มีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อนทอดตัวในแนวเหนือ – ใต้ และสภาพป่าทั่วไปเป็นป่าเบญจพรรณและป่าดิบเขา ขึ้น ชุมชน 4 แห่งใช้ประโยชน์จากทรัพยากรลุ่มน้ำ คือ บ้านผาตาย บ้านห้วยอีโก้ บ้านแม่จอนนอก และบ้านท่าจีเหล็ก

11. น้ำแม่เมะ มีลำน้ำสาขาย่อยมากมาย และพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตตำบลแม่นะ และตำบลเชียงดาว มีชุมชน 6 แห่งใช้ประโยชน์จากทรัพยากร คือ บ้านแม่เมะ บ้านแม่ซ้าย บ้านปางโง้ง บ้านปางอ่าง บ้านป่าโหล และบ้านปางกลาง

12. น้ำแม่ซ้าย ไหลลงสู่ลำน้ำแม่เมะ สภาพป่าต้นน้ำเป็นป่าเขาดิบชื้น ชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรลุ่มน้ำมี 6 ชุมชน คือ บ้านแม่เมะ บ้านแม่ซ้าย บ้านปางโง้ง บ้านปางอ่าง บ้านป่าโหล และบ้านปางกลาง

13. น้ำแม่นะ (ตอนใต้) มีต้นกำเนิดจากคอกยักวลม และลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน ประกอบด้วยป่าดิบเขาที่คงความอุดมสมบูรณ์ มีชุมชนบ้านยางทุ่งโป่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำ

14. น้ำแม่สบอ้อ มีต้นกำเนิดในเขตอุทยานแห่งชาติศรีลานนาฝั่งตะวันตก ครอบคลุมพื้นที่ในเขตตำบลแม่นะตอนล่าง สภาพภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน สภาพป่าต้นน้ำเป็นป่าเบญจพรรณและป่าดิบเขา มีชุมชน 4 แห่งที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรลุ่มน้ำ คือ บ้านห้วยฮาก บ้านแม่คิน บ้านห้วยปง (ปะหล่อง) และบ้านห้วยปง (ลาหู่)

ตารางที่ 4.1 : พื้นที่ลุ่มน้ำสาขาของกลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

ชื่อลุ่มน้ำสาขา	สภาพของพื้นที่	ชนเผ่าที่อาศัย	ตำบล
1.ห้วยแม่เกี๋ยง	อุทยานแห่งชาติเขียงดาว	ลาหู่ จีนฮ่อ ไทยใหญ่	เมืองนะ
2.ห้วยแม่นะ	อุทยานแห่งชาติเขียงดาว	ลาหู่ ไทยใหญ่	เมืองนะ
3.ห้วยหก	อุทยานแห่งชาติเขียงดาว	ไทยใหญ่	เมืองนะ
4.ห้วยแม่ก้อนหลวง	พื้นที่กันออกจากเขตป่า	ลาหู่ ปกาเกอะญอ คนเมือง ลีซอ	ทุ่งข้าวพวง
5.ห้วยแม่จา	อุทยานแห่งชาติเขียงดาว	ลีซอ ลาหู่ คนเมือง	ทุ่งข้าวพวง
6.ห้วยแม่งาย	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขียงดาว	คนเมือง	เมืองงาย
7.ห้วยทรายขาว	อุทยานแห่งชาติเขียงดาว	ลาหู่ คนเมือง	ทุ่งข้าวพวง
8.น้ำแม่ป๋าม	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา	ลาหู่ ปกาเกอะญอ คนเมือง ลีซอ	ปิงโค้ง
9.น้ำแม่กะ	ป่าสงวนแห่งชาติเขียงดาว	ปกาเกอะญอ คนเมือง ลีซอ	เขียงดาว
10.น้ำแม่จอน	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา	อาข่า ปกาเกอะญอ ปะหล่อง	เขียงดาว
11.น้ำแม่เมะ	ป่าสงวนแห่งชาติเขียงดาว	ลาหู่ คนเมือง	แม่นะ
12.น้ำแม่ซ้าย	ป่าสงวนแห่งชาติเขียงดาว	คนเมือง	แม่นะ
13.น้ำแม่นะ	ป่าสงวนแห่งชาติเขียงดาว	ปกาเกอะญอ คนเมือง	แม่นะ
14.น้ำสบอ้อ	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา	คนเมือง ลีซอ ปะหล่อง	แม่นะ

ที่มา: มุลินธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย, 2540: 18.

จากข้อมูลพื้นฐานของอำเภอเขียงดาวจึงทำให้เราทราบว่า พื้นที่อำเภอเขียงดาวนั้นมีความอุดมสมบูรณ์อย่างมากนับตั้งแต่อดีต โดยในอดีตเศรษฐกิจในพื้นที่อำเภอเขียงดาวอยู่ได้ด้วยเพราะด้านป่าไม้ โดยเฉพาะไม้สักที่เป็นสินค้าหลักในการทำรายได้ และด้วยสภาพของภูมิประเทศการมีแหล่งน้ำที่เพียงพอต่อการเพาะปลูก ทำให้ปัจจุบันชุมชนส่วนใหญ่ในอำเภอเขียงดาวจึงยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้ชุมชนจึงจำเป็นต้องขยายพื้นที่ทำกินมากขึ้น ดังนั้น เราจึงพบว่าชุมชนได้เข้าไปใช้พื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตรมากขึ้น รวมถึงกลุ่มชนชาวไทยภูเขาที่ได้อาศัยอยู่ในป่ามาแต่เดิม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชุมชนเข้าไปใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นดิน หรือน้ำก็ตาม จึงกลายเป็นการปะทะกันระหว่างรัฐกับชุมชน นับตั้งแต่การประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์ นอกจากนี้การมีความเชื่อ นับถือที่หลากหลายของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนอำเภอเขียงดาว จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งของการนำวิถีความเชื่อในชุมชนเข้ามาผสมผสานกับการอนุรักษ์ จัดการทรัพยากรธรรมชาติตามความเชื่อของคนในท้องถิ่น เช่น การเลี้ยงผี ฯลฯ

4.3 ปัญหาการจัดการทรัพยากรโดยรัฐนับตั้งแต่ทศวรรษ 2510 ถึงปัจจุบัน

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา พื้นที่อำเภอเชียงดาวมีพืชพาณิชย์ที่สำคัญ คือ ยาสูบ โดยชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน จากที่เคยใช้ปลูกข้าวมาค้าปีละครั้ง ก็เริ่มถูกใช้เพื่อปลูกพืชพาณิชย์ชนิดอื่นๆ หลังเก็บเกี่ยวข้าว เช่น ยาสูบ ถั่วเหลือง กระเทียม เป็นต้น แต่การปลูกพืชเหล่านี้ก็ขยายตัวอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำมากกว่าบนพื้นที่สูง มาจนถึงทศวรรษ 2530 พื้นที่ราบเชียงดาวไม่สามารถรองรับต่อความต้องการใช้ที่ดินที่เพิ่มมากขึ้น การเพาะปลูกพืชพาณิชย์จึงได้ขยายตัวขึ้นสู่พื้นที่ป่าเขาโดยมีชิง ข้าวโพด และชาเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ โดยในปี พ.ศ. 2520 ได้มีพระราชกฤษฎีกาให้พื้นที่เชียงดาวและแม่แตงเป็นพื้นที่เพื่อการปฏิรูปที่ดิน อันเป็นการปฏิรูปที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมของรัฐ โดยพื้นที่อำเภอเชียงดาวถูกประกาศเป็นเขตปฏิรูปที่ดิน 3,095 ไร่ การประกาศพื้นที่ปฏิรูปที่ดินทำให้เกิดการบุกเบิกพื้นที่ป่ามากยิ่งขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2520 โดยคนพื้นราบและนายทุนท้องถิ่นได้แผ้วถางพื้นที่ป่าเพื่อปลูกไม้ผลยืนต้น อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการครอบครองและใช้ประโยชน์จากที่ดินดังกล่าว โดยหวังว่าจะเป็นหลักฐานที่จะนำไปสู่การครอบครองเอกสารสิทธิจากรัฐท้ายที่สุด

ดังนั้น การขยายตัวของการผลิตเชิงพาณิชย์บนพื้นที่สูงในยุคนี้ ไม่ได้เกิดจากชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนที่สูงเท่านั้น หากแต่เกิดจากการบุกเบิกพื้นที่ของคนพื้นราบทั้งที่ยากจนและไร้ที่ดินรวมถึงกลุ่มทุนท้องถิ่นที่เข้าไปบุกเบิกเพื่อรอการออกเอกสารสิทธิในที่ดินจากรัฐด้วย และในระยะที่คนพื้นราบขึ้นไปบุกเบิกทำการเพาะปลูกเพื่อการขายนี้ ระบบการผลิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงยังเป็นระบบการผลิตเพื่อยังชีพอยู่ โดยมีข้าวไร่เป็นพืชที่มีความสำคัญสูงสุด

และในปี พ.ศ.2511 กรมป่าไม้เริ่มทำการสำรวจพื้นที่ป่าทางด้านทิศเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ในปี พ.ศ.2516 พื้นที่ป่าของอำเภอเชียงดาวทั้งหมดได้ถูกประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ แต่ในช่วงเวลาเดียวกัน กรมป่าไม้ได้ให้บริษัทเข้าสัมปทานตัดไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝั่งทางด้านตะวันออกของน้ำแม่ปิงซึ่งเป็นบริเวณที่มีไม้สักแพร่กระจายอยู่เป็นจำนวนมาก

โดยในช่วงต้นทศวรรษ 2510 เริ่มมีการให้สัมปทานรอบที่สองในพื้นที่ป่าที่เคยถูกสัมปทานไปแล้ว แต่เป็นการสัมปทานทำไม้กระยาเลยแก่พ่อค้ารายย่อย และหน่วยงานของรัฐ เช่น การไฟฟ้าฝ่ายผลิต เป็นต้น และมีอายุสัมปทานเพียง 1- 2 ปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2513 กรมป่าไม้ได้ประกาศโครงการสัมปทานไม้กระยาเลยในพื้นที่อำเภอเชียงดาว 3 ป่า ได้แก่ ป่าขุนแม่ปิง ป่าเมืองคอง และป่าเมืองแหง โดยป่าแต่ละแห่งถูกแบ่งเป็นแปลงจำนวน 30 แปลงต่อป่า และบริษัทเชียงใหม่ทำไม้เป็นเอกชนเพียงรายเดียวที่ผูกขาดสัมปทานการทำไม้ในพื้นที่ป่าสัมปทานทั้ง 3 แห่ง โดยในปี พ.ศ. 2516 ได้รับสัมปทานทำไม้กระยาเลยในพื้นที่ป่าเมืองคอง 6 แปลง และป่าเมืองแหง 3 แปลง และในปี พ.ศ. 2519 ได้รับสัมปทานทำไม้ในป่าเมืองแหงอีก 1 แปลง ส่วนป่าขุนน้ำแม่ปิงนั้นได้รับ

ล้มปทานทำไม้กระยาเลยในระยะยาว 30 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 – 2546 โดยหมุนเวียนไปตามแปลงต่างๆ ในแต่ละปี แต่การทำไม้ในพื้นที่ขุนแม่ปิงก็ยุติลงในต้นทศวรรษ 2520 เนื่องจากรัฐต้องการลดพื้นที่ป่าล้มปทาน นอกจากนั้น ภายหลังการล้มปทานป่าในปี พ.ศ. 2518 รัฐก็ได้ดำเนินโครงการสวนป่า โดยในระหว่าง พ.ศ. 2518 – 2532 ได้ดำเนินการปลูกป่าไม้สักทั้งสิ้น 2,785 ไร่ (วาสนา ละอองปลิว, 2546 :57 - 60)

การจัดการพื้นที่ป่าของรัฐโดยการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติพร้อมกับการให้ล้มปทานป่าไม้ ทำให้ชาวบ้านบางส่วนเข้าใจว่าพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาตินั้นเป็นการสงวนไว้สำหรับการล้มปทานไม้ หรือสวนต้นไม้เป็นหลัก ประกอบกับการที่ยังไม่มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดในพื้นที่ และรัฐไม่สามารถควบคุมการตัดไม้ล้มปทานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ชาวบ้านบุกเบิกพื้นที่ป่าเชิงดาวเพื่อทำกินอย่างต่อเนื่อง และบางคนก็เข้าไปจับจองทำกินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติหลังจากการล้มปทานสิ้นสุดลง ดังปรากฏในกรณีของชาวปกากะญอ ที่เข้ามาเป็นแรงงานตัดไม้ในช่วงปี พ.ศ. 2500 – 2520 ต่อมาเมื่อหมดการล้มปทานการตัดไม้แล้วจึงได้ยึดครองพื้นที่บริเวณบ้านท่าขี้เหล็ก ตำบลเชิงดาว เข้ามาตั้งถิ่นฐาน และทำการเกษตร ซึ่งการควบคุมเชิงพื้นที่และการให้ล้มปทานโดยรัฐในช่วงนี้ นอกจากจะส่งผลให้สภาพป่าเสื่อมโทรมลงแล้ว ยังส่งผลต่อการหาอยู่หากินและระบบผลิตของชาวบ้านทั้งชาวไทยภูเขา และชุมชนที่อยู่พื้นราบเป็นอย่างมากอีกด้วย นอกจากนั้น สิทธิการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากป่าก็ลดลงด้วย เนื่องจากอำนาจรัฐส่วนกลางได้ซ้อนทับสิทธิดั้งเดิมของชาวบ้าน กล่าวคือ ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปในพื้นที่เขตป่าได้อย่างเดิม เพราะรัฐได้มีการประกาศห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปหาผลผลิตจากป่าได้เหมือนก่อน ดังนั้น กระแสความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่นจึงเริ่มทวีความเข้มข้นมากขึ้น

นอกจากนั้น การจัดการป่าของรัฐได้สร้างความฉงนสนเท่ห์ต่อชาวบ้านเป็นอย่างมาก กล่าวคือเมื่อครั้งที่กรมป่าไม้ประกาศพื้นที่ป่าบริเวณนี้ให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นปัญหา ถึงแม้ว่าในขณะนั้น ยังไม่มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาอยู่ประจำ แต่ก็มีเหตุการณ์อยู่หลายครั้งที่ชาวบ้านถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุมในขณะที่เข้าไปเก็บหาของป่า แต่กลับอนุญาตให้บริษัทเอกชนเข้าไปล้มปทานตัดไม้ และปล่อยปละละเลยที่จะดูแลรักษาป่าจนทำให้นายทุนได้เข้าไปบุกรุกแผ้วถางยึดถือครองที่ดินในป่าเป็นจำนวนมาก

ต่อมา ในทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา รัฐได้มีการขยายพื้นที่อนุรักษ์อย่างกว้างขวาง เนื่องจากปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมจนรัฐบาลต้องยกเลิกล้มปทานป่าบกทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2532 และยังมีมติคณะรัฐมนตรีว่าด้วยการจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำในปี พ.ศ. 2535 เป็นแนวทางในการจัดการป่าไม้อีกด้วย จากนโยบายดังกล่าวทำให้ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนมีพื้นที่อนุรักษ์ที่รัฐประกาศไปแล้วกว่า 1 ล้านไร่

ตารางที่ 4.2 : การประกาศพื้นที่อนุรักษ์ในพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน

พื้นที่ป่าอนุรักษ์	เนื้อที่ (ไร่)	ครอบคลุมพื้นที่ อ.เชียงดาว (ไร่)	ปีที่ ประกาศ
1.ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว	772,075	356,062	2516
2.เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว	325,625	118,750	2521
3.อุทยานแห่งชาติศรีลานนา	878,750	162,250	2532
4.อุทยานแห่งชาติเชียงดาว	772,075	456,730	2543
รวมทั้งสิ้น	2,648,525	1,093,322	

ที่มา: มุขนิธิกุ่มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย, 2547: 18.

โดยปีพ.ศ.2516 ประกาศให้ผืนป่าในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ปีพ.ศ. 2521 ประกาศให้เขตพื้นที่ป่าบริเวณฝั่งตะวันตกของสายน้ำแม่ปิงเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว ปีพ.ศ. 2532 ประกาศให้พื้นที่ป่าบริเวณฝั่งตะวันออกของสายน้ำแม่ปิงเป็นเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติศรีลานนา และในปีพ.ศ. 2543 ประกาศให้ผืนป่าบริเวณต้นน้ำแม่ปิงเป็นเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเชียงดาว

การประกาศพื้นที่อนุรักษ์อย่างรวดเร็วและขาดการศึกษาข้อมูล ทำให้เกิดปัญหาพื้นที่อนุรักษ์ทับซ้อนพื้นที่ชุมชน ซึ่งปัจจุบันพบว่าพื้นที่กว่าร้อยละ 80 ของลุ่มน้ำเป็นพื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมาย ดังนั้น การประกาศพื้นที่อนุรักษ์นอกจากจะส่งผลกระทบต่อสิทธิการเข้าถึงทรัพยากรของชาวบ้าน เนื่องจากมีกฎหมายที่เข้มงวดแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อสถานภาพและการสืบทอดองค์ความรู้ท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ด้วย นอกจากนี้การประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นการปิดกั้นโอกาสของคนยากจนในการเก็บหาของป่าเพื่อความอยู่รอดของชีวิต อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงแล้ว แม้ว่าจะเสี่ยงต่อการจับกุม ชาวบ้านที่ยากจนก็ยังคงใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้และชีวภาพในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพื่อการดำรงชีพ

กล่าวโดยสรุปแล้ว การประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์และการใช้มาตรการทางกฎหมายของรัฐในการจัดการทรัพยากรนั้น ก่อให้เกิดปัญหาในหลายแง่มุมด้วยกัน คือ

1. การประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ไม่มีมาตรฐานทางวิชาการ กล่าวคือ ไม่มีตัวชี้วัดว่าพื้นที่ป่าใดควรจะประกาศเป็นป่าอนุรักษ์ประเภทใด เช่น พื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว เช่น ดอยหลวงเชียงดาว รัฐได้ประกาศให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ในขณะที่พื้นที่ที่สมควรสงวนทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า รัฐก็ประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติเชียงดาว เป็นต้น

2. การกำหนดขอบเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ใช้แผนที่ที่ประกาศตามพระราชกฤษฎีกาเป็นหลัก ทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ เช่น พื้นที่ป่าบางแห่งมีต้นไม้ขึ้นปกคลุมสมควรที่จะกำหนดให้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ แต่กลับถูกกันออกไปอย่างน่าเสียดาย ในขณะเดียวกันการประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ก็ทับซ้อนพื้นที่อาศัย, พื้นที่ทำกิน และพื้นที่ป่าใช้สอยของชุมชน ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชุมชนท้องถิ่น และทำให้ชาวบ้านที่ประสบปัญหาที่ดินในเขตป่าได้รวมกลุ่มเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาย่างเร่งด่วนในนามของสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ (สกน.)

3. นโยบายและมาตรการในการจัดการของรัฐที่ต้องการให้มีการอพยพโยกย้ายคนออกจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ในทางปฏิบัติแล้วไม่เคยมีที่ไหนที่สามารถอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่ป่าได้อย่างสำเร็จสมบูรณ์

4. จากแต่เดิมนั้นชุมชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะชาวไทยภูเขาจะมีวิธีการรักษาป่าพื้นที่ต้นน้ำ โดยจะมีการกำหนดเขตขึ้นม่าวาบริเวณใดให้เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำก็จะมีการสร้างศาล เลี้ยงผีขุนน้ำเพื่อเป็นการรักษาไม่ให้คนเข้าไปยุ่งเกี่ยว อีกทั้งยังเชื่อว่าผีขุนน้ำจะนำความอุดมสมบูรณ์มาให้ในชุมชนด้วย แต่เมื่อทางรัฐมีการกีดกันไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า นอกจากจะทำลายความสัมพันธ์ของชาวบ้านที่มีต่อป่า ทั้งในแง่วัฒนธรรมประเพณี, ความเชื่อ และพิธีกรรมต่างๆ รวมทั้งความรู้และประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์จากป่าแล้ว กล่าวคือ รัฐได้ให้สัมปทานในพื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์หรือป่าต้นน้ำของหมู่บ้าน ดังกรณีของชุมชนลีซอ แห่งบ้านป่าโหล รัฐยังได้ทำลายเศรษฐกิจของชุมชนอีกด้วย เพราะทำให้ชาวบ้านมีรายได้น้อยลงและต้องเพิ่มรายจ่าย ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปเก็บหาของป่าได้เหมือนเดิม ถ้าหากฝ่าฝืนก็จะถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุม

นอกจากนี้ รัฐยังมีแนวโน้มที่จะสร้างกลไกควบคุมและจัดการทรัพยากรน้ำทั่วทั้งประเทศ และเปิดโอกาสให้เอกชนมาลงทุนและจัดการผลประโยชน์ ซึ่งมีเป้าหมายตอบสนองการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่ากลุ่มเกษตรกรที่จัดการน้ำด้วยระบบเหมืองฝาย หากเกิดโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน รวมทั้งกีดกันร่อนกลไกทางสังคม และรื้อถอนสิทธิการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น

โครงการฝายยางเชียงดาว นับเป็นตัวสะท้อนปัญหาของการพัฒนาแหล่งน้ำโดยรัฐเป็นผู้ควบคุมและจัดการ กล่าวคือ โครงการนี้เริ่มจากกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานได้ว่าจ้างบริษัทวิศวกรที่ปรึกษาให้ทำการศึกษาความเหมาะสมของโครงการฝายยางเชียงดาวตามแผนพัฒนาลุ่มน้ำปิง โครงการนี้มีเป้าหมายแก้ไขความขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง และช่วงฝนทิ้งช่วง และได้รับการออกแบบให้เป็นฝายยางที่สามารถพองตัวฝายขึ้นเพื่อยกระดับน้ำ และยุบยางลงเมื่อไม่ต้องการเก็บกักน้ำ โดยใช้ลำน้ำเดิมเป็นตัวเก็บกักน้ำ โดยโครงการนี้เริ่มคิดก่อสร้างในปี พ.ศ.2533 และในปี พ.ศ.2546 เมื่อโครงการฝายยางเชียงดาวได้ทดลองขึ้นลูกยางเพื่อยกระดับน้ำ ปรากฏว่าทำให้น้ำฝายวังไฮแห้ง และ

ทำให้สมาชิกผู้ใช้น้ำผู้อยู่ได้ฝ่ายข้างเดียวหรือคน จากเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้สรุปได้ว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการก่อสร้างฝายตัวนี้ ประกอบกับหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการก็ไม่มีการทำงานประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับฝายที่สร้างขึ้น ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน และสิ่งนี้ส่งผลให้ชาวบ้านไม่ทราบว่าการบริหารและการจัดการส่งน้ำเป็นอย่างไร คลองส่งน้ำจะไปทิศทางไหน เมื่อฝ่ายข้างทำการเก็บกักน้ำจะส่งผลกระทบต่อแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาหรือไม่ เนื่องจากฝ่ายข้างไม่มีบันไดปลาโจนทำให้ปลาไม่สามารถอพยพโยกย้ายได้ตลอดทั้งสายน้ำ

ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2540 มีการขยายตัวของพื้นที่เพื่อทำเกษตรเชิงพาณิชย์ขนาดใหญ่ อย่างขนานใหญ่ ทั้งในพื้นที่ดอนและพื้นที่ป่า เช่น จิง ข้าวโพด กะหล่ำปลี สวนส้ม สวนชา และสวนยาง เป็นต้น ทำให้ความต้องการการใช้น้ำเพื่อการเกษตรมีมากขึ้น

ดังนั้น ปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนกำลังเป็นประเด็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างโครงการพัฒนาของรัฐ ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม และกลุ่มทุนที่ทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ขนาดใหญ่ นอกจากนั้น ระบบเหมือนฝายและการจัดการน้ำโดยชุมชนที่เคยเป็นมาในอดีตกำลังจะล่มสลาย เพราะไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ รวมทั้งทรัพยากรไม้ที่จะต้องใช้ในการซ่อมแซมเหมืองฝาย เช่น หิน ทราย และไม้หลัก เป็นต้น กลุ่มเหมืองฝายไม่สามารถจัดหาได้เองเหมือนในอดีตเพราะพื้นที่ถูกประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐจะประกาศพื้นที่อนุรักษ์เพิ่มขึ้นเพื่อรักษาสภาพทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ยังมีหลายประเด็นปัญหาอยู่ ดังนี้

1. การบุกรุก การครอบครอง และการแสวงหาผลประโยชน์จากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีอิทธิพลและกำลังทางการเงิน เนื่องจากเจ้าหน้าที่ขาดแคลนและงบประมาณมีจำกัด

2. การกว้านซื้อที่ดินของนายทุน ทั้งในเขตพื้นที่ป่าและพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อทำสวนส้ม ไร่จิง หรือรีสอร์ท โดยบางรายซื้อแล้วปล่อยที่ดินให้ว่างเปล่า ไม่ใช้ประโยชน์ ทำให้เกิดวัชพืชปกคลุม เช่น ต้นไมยราพยักษ์ ฯลฯ ไม่สามารถทำการให้เป็นประโยชน์ใดๆ ได้

3. ลำน้ำปิงตื้นเขิน ความกว้างของลำน้ำลดลง เกิดตะกอนดิน และทั้งปริมาณและคุณภาพของน้ำก็ลดลงด้วย นอกจากนั้น ยังมีการขุดทรายจากลำน้ำและการปล่อยน้ำเสียลงในลำน้ำด้วย

4. ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ระหว่างชุมชน ระหว่างชาวบ้านกับนายทุน และระหว่างชุมชนกับรัฐ ในประเด็นที่ดินและป่าไม้ มีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

ปัญหาดังกล่าวข้างต้น ในเรื่องของการจัดการทรัพยากรน้ำนั้นมีมุมมองหรือมีมิติทัศน์ในการมองที่แตกต่างกัน โดยมุมมองของนักเทคนิควิชาการและข้าราชการส่วนใหญ่นั้น มองเห็นว่าความ

เสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ทำให้ต้องมีการถกเถียงแข่งขันทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นวิธีการแก้ไขปัญหา ก็คือ การคุมกำเนิด การพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิต การวางแผนการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และการอนุรักษ์แบบต่างๆ เป็นต้น แต่ขณะเดียวกันชุมชนกลับมองเห็นว่าเป็นเพราะของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพียงฝ่ายเดียวของรัฐ โดยที่ขาดความรู้ ความเข้าใจของวิธีการจัดการของคนในท้องถิ่น จึงเกิดเป็นความขัดแย้งขึ้นมาในที่สุด (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอบาร, 2542: 205)

4.4 การก่อเกิดของโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

4.4.1 ประวัติของโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนในช่วงทศวรรษ 2530 มีองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างน้อย 4 องค์กรเข้ามาทำงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ มูลนิธิ วาย เอ็ม ซี เอ (YMCA) เพื่อการพัฒนาภาคเหนือ, กลุ่มเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ (คกน.), สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมชาวไทยภูเขาแห่งประเทศไทย (IMPECT) และเครือข่ายวนศาสตร์ชุมชนพื้นที่สูง (อ่างใน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย, 2547: 35-43)

โดยในปี พ.ศ. 2534 มูลนิธิ วาย เอ็ม ซี เอ (YMCA) เพื่อการพัฒนาภาคเหนือ ได้เข้ามาทำงานพัฒนาในพื้นที่ตำบลเมืองนะ โดยการสนับสนุนให้ชุมชน 4 แห่ง คือ บ้านเมืองนะ บ้านนาหวาย บ้านน้ำรู และบ้านหนองแขม จัดตั้งป่าชุมชนขึ้นมา นอกจากนั้นยังสนับสนุนให้มีการรวมตัวกันเป็น “กลุ่มฮักเชียงดาว” และขยายเครือข่ายออกไปอีก 6 หมู่บ้าน คือ บ้านนาทราย ตำบลเมืองนะ บ้านหัวทุ่ง บ้านม่วงฝอย บ้านปางแดง ในตำบลเชียงดาว บ้านห้วยทรายขาว ตำบลทุ่งข้าวพวง และบ้านสหกรณ์-ขุนซ้อน ตำบลเมืองาย (อ่างแล้วใน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย, 2547: 34)

ในช่วงเดียวกันนี้เอง กลุ่มเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ (คกน.) ได้เข้ามาทำงานในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ตามโครงการพัฒนาลุ่มน้ำภาคเหนือ โดยองค์กรชุมชน คกน. ได้ทำงานกับชุมชนปกากะญอ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านออนในป่าดิ่ง (ตำบลปิงโค้ง) บ้านแม่กองซ้าย และบ้านแม่ป่าเต้า (ตำบลเมืองทอง) โดยสนับสนุนให้ชุมชนร่วมกันดูแลรักษาป่า ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าในลักษณะที่ก่อให้เกิดความยั่งยืน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนปกากะญอ ทั้งด้านพิธีกรรม ความเชื่อ และประเพณี

ต่อมาปี พ.ศ. 2535 สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมชาวไทยภูเขาแห่งประเทศไทย (IMPECT) ได้เข้ามาทำงานกับชุมชนลาหู่ในพื้นที่ตำบลปิงโค้ง ซึ่ง IMPECT ทำงานร่วมกับศูนย์การ

ศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเชียงดาว เพื่อส่งเสริม ฝึกอบรม และศึกษาดูงานให้กับเครือข่ายลุ่มน้ำ และท้ายที่สุดก็ร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อดูแลรักษาป่า นอกจากนั้น ยังมีการแบ่งแนวเขตป่าทั้งในส่วนของป่าใช้สอย, ป่าอนุรักษ์ และป่าต้นน้ำ พร้อมกันนั้นก็มีการออกกฎระเบียบที่จะยึดถือปฏิบัติกันในชุมชน

นอกจากนั้น ในปี พ.ศ. 2535 หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ตะมาน ในส่วนงานอนุรักษ์ต้นน้ำ เข้าไปสนับสนุนบทบาทขององค์กรชุมชนภายใต้ “เครือข่ายวนศาสตร์ชุมชนพื้นที่สูง” โดยการสนับสนุนให้ชุมชน 2 แห่ง จัดตั้งป่าชุมชนขึ้นมา คือ บ้านแม่เมะ และบ้านแม่ซ้าย ตำบลแม่นะ

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2540 โครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ได้เข้ามาทำงานในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน เขตอำเภอเชียงดาว 77 หมู่บ้าน 7 ตำบล (อ้างแล้วใน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย, 2547: 43) โดยมีข้อมูลเบื้องต้นของโครงการฯ ดังตาราง คือ

ตารางที่ 4.3 : ข้อมูลของโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

ข้อมูลหน่วยงาน	
ชื่อหน่วยงาน	โครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย
ชื่อภาษาอังกฤษ	The Upper Mae Ping River Basin Management Project, Wildlife Fund Thailand under the Royal Patronage of H.M. the Queen
หัวหน้าหน่วยงาน	นิคม พุทธา
ที่อยู่	418 หมู่ 7 ต.เชียงดาว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ 50170
โทรศัพท์	053-455-785 , 01-905-1474
E-mail	pingwatershed@yahoo.com
วัตถุประสงค์	1. เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์และยั่งยืน 2. เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนให้สามารถจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงได้ทั้งระบบ 3. เพื่อพัฒนาศักยภาพกลุ่ม องค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ให้พึ่งตนเองได้ในระยะยาวและก่อให้เกิดความมั่นคงในการดำเนินงานของกลุ่ม

ข้อมูลหน่วยงาน	
ลักษณะงาน	1. เปิดเวทีชาวบ้านเพื่อนำเสนอปัญหา ข้อเสนอแนะทางแก้ไข ปัญหาร่วมกัน 2. จัดอบรม สัมมนา ศึกษาดูงานเรื่องการจัดการป่า การจัดการน้ำ ระบบเหมืองฝาย การอนุรักษ์แม่น้ำปิง การวิจัยเพื่อการพัฒนา ท้องถิ่นและประชาคม 3. หนุนเสริมกิจกรรมในชุมชน โดยเป็นพี่เลี้ยงและประสานงาน ให้กับสมาชิกในชุมชน และเครือข่าย

ที่มา: แบบสัมภาษณ์

ซึ่งทางมูลนิธิมูลนิธิตุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ เป็นองค์กรที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม ได้เข้ามาหนุนเสริมและสร้างความเข้าใจกับชุมชนให้ตระหนัก และเล็งเห็นคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ต้นน้ำภายใต้ “โครงการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนโดยประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม” ซึ่งในช่วงแรกทางโครงการนี้ได้เน้นทำงานกับชุมชนบนพื้นที่สูง ต่อมาคนพื้นราบที่สนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมได้เข้ามาร่วมกิจกรรมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นการจัดตั้งป่าชุมชน จึงได้มีการเปิดเวทีพูดคุยถึงเรื่องแนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิง กับกลุ่มผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานป่าชุมชน รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมรับฟังข้อมูล ตลอดจนบันทึกและรวบรวมข้อมูลไว้ ในขณะเดียวกันโครงการฯ ก็ได้หาอาสาสมัครที่สนใจเพื่อจะออกไปเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน น้ำ และป่า ในทุกๆ หมู่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอเชียงดาว

ต่อมาทางโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนก็ได้หนุนเสริมให้ชาวบ้าน และองค์กรชุมชนท้องถิ่นสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรขึ้นมาอีกหลายเครือข่าย ซึ่งปัจจุบันได้มี 3 เครือข่ายที่เริ่มก่อตัวเป็นรูปธรรมแล้ว คือ

1. เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง อำเภอเชียงดาว
2. เครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง
3. เครือข่ายการจัดการน้ำเหมืองฝาย

ทั้งนี้ ภายใต้อำนาจที่ได้อำนาจขึ้นจากการหนุนเสริมของมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ โดยเป็นการร่วมมือตั้งเครือข่ายขึ้นมาภายใต้ความร่วมมือขององค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชนท้องถิ่นขึ้นมา

สำหรับเรื่องงบประมาณ ที่เป็นตัวในการดำเนินงานได้มาจากหลายฝ่ายด้วยกัน คือ กองทุนสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เดิม กองทุนเพื่อสังคม (SIF) โครงการออสเตรเลียช่วยเหลือชุมชน (ACAS) มูลนิธิโตโยต้า กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม UNDP มูลนิธิ ดร.เทียม โชควัฒนา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ฯลฯ ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้งหมดของโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ (อ้างแล้วใน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย, 2547: 45)

ปีพ.ศ. 2540 มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ได้เข้ามาทำงานในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนภายใต้ “โครงการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนโดยประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม” โครงการนี้เป็นการหนุนเสริมและสร้างความเข้าใจกับชุมชน ให้ตระหนักและเล็งเห็นคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ต้นน้ำ นอกจากนั้น ยังมีการเก็บข้อมูลในระดับหมู่บ้าน และวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังพยายามในการสร้างเครือข่ายขององค์กรชุมชนท้องถิ่นเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จึงได้มีการค้นหาคนและกลุ่มองค์กรท้องถิ่นที่สนใจในประเด็นปัญหาร่วมกัน และต้องการรวมตัวเป็นเครือข่าย นอกจากนั้น ยังเผยแพร่องค์ความรู้ในการจัดการป่าชุมชนกับประชากรกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง

ปีพ.ศ. 2541 จากการประสานงานกับองค์กรชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ในช่วงปลายปีโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนได้ประสานงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ คือ มูลนิธิวาย เอ็ม ซี เอ (YMCA) เพื่อการพัฒนาภาคเหนือ, เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ และสมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมชาวมุสลิมชาวไทยภูเขา เพื่อร่วมกันหนุนเสริมให้องค์กรชุมชนท้องถิ่นรวมตัวกันเป็น “เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง อำเภอเชียงดาว” และเข้าร่วมขบวนการผลักดันกฎหมายป่าชุมชน กับเครือข่ายป่าชุมชน 9 จังหวัดภาคเหนือ นอกจากนั้น ยังหนุนเสริมให้ชุมชนอื่นๆ ที่ยังไม่มีป่าชุมชนให้ประกาศจัดตั้งป่าชุมชน และสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน (อ้างแล้วใน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย, 2547: 40-42)

ปีพ.ศ. 2542 ทางเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง อำเภอเชียงดาว ได้ขยายฐานสมาชิกจากเดิม 17 ป่า เพิ่มขึ้นเป็น 22 ป่า โดยการหนุนเสริมของโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนในฐานะที่เล็งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 และเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิงได้เข้าไปขับเคลื่อน หรือเข้าร่วมขบวนการ

การผลักดันกฎหมายป่าชุมชน อันเป็นรวมพลังของคนท้องถิ่นเพื่อให้เกิดอำนาจต่อรองกับปัญหานอกจากนั้น ยังมีการสร้างความเข้าใจต่อการดูแลรักษา และการจัดการป่าชุมชนให้กับสมาชิกในเครือข่ายอีกด้วย ส่วนในกิจกรรมในปี พ.ศ. 2542 ที่สำคัญคือ การจัดงานป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง เทศพระเกียรติ ครั้งที่ 1 โดยมีวัตถุประสงค์ให้ประชาชนทุกหมู่เหล่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่ดูแลรักษาป่าได้น้อมนำถวายเป็นความจงรักภักดีแด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และแสดงพลังของสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง โดยการถ่ายทอดประสบการณ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเวทีอภิปราย และเปิดเวทีการเมืองภาคประชาชน โดยให้ตัวแทนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และตัวแทนชาวบ้านนำเสนอประเด็นปัญหาในพื้นที่ ซึ่งเน้นให้มีการสนับสนุนผลักดันร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชนฉบับประชาชน

ปี พ.ศ. 2543 องค์กรชุมชนซึ่งประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มแม่บ้าน เยาวชน ครู และสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ได้เล็งเห็นความสำคัญของการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ และรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า และใช้ประโยชน์จากป่าควบคู่กันไป กลุ่มคนเหล่านี้จึงได้มาร่วมทำงานกับเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง ประกอบกับกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ได้ให้ทุนสนับสนุนการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนท้องถิ่น และทำให้เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิงสามารถขยายการจัดการป่าชุมชนเป็น 40 ป่า

นอกจากนั้น เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิงยังมีการจัดงานเทศกาลพระเกียรติ ครั้งที่ 2 ต่อจากปี พ.ศ. 2542 ซึ่งได้มีการเปิดเวทีอภิปรายเรื่อง “นโยบายของพรรคการเมืองกับการจัดการสิ่งแวดล้อม” โดยมีผู้สมัคร ส.ส. 10 คน เข้าร่วมงานดังกล่าว ซึ่งตัวแทนเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิงได้ร่วมนำเสนอประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการจัดการป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นคำถามในเรื่องการผลักดันและสนับสนุนร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชนฉบับประชาชนที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร

ขณะเดียวกัน ทางโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนยังได้พยายามหนุนเสริมบุคคล และองค์กรชุมชนท้องถิ่นให้จัดตั้งเครือข่ายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในประเด็นอื่นๆ นอกเหนือจากประเด็นป่าชุมชน ทำให้เกิดเครือข่ายในด้านการจัดการทรัพยากรขึ้นหลายเครือข่ายด้วยกันทั้งในด้านการจัดการน้ำ เหมืองฝาย และการเกษตร เป็นต้น

ปี พ.ศ. 2544 เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง ได้ขยายฐานสมาชิกไปสู่ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตง (ในเขตพื้นที่อำเภอแม่แตง และอำเภอเวียงแหง) ลุ่มน้ำแม่งัด (ในเขตพื้นที่อำเภอพร้าว) และลุ่มน้ำแม่ฝาง – กก (ในเขตพื้นที่อำเภอไชยปราการ อำเภอฝาง และอำเภอแม่อาย) ส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายป่าชุมชนเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิงยังได้ประสานกับกลุ่มอนุรักษ์เวียงดั่ง อำเภอฝาง กลุ่มอนุรักษ์คอกย่ำห่มปก อำเภอแม่อาย กลุ่มอนุรักษ์ป่าน้ำร้อน อำเภอ

พรวัว กลุ่มอนุรักษ์ป่าบ้านแม่แพลม อำเภอเวียงแหง และกลุ่มอนุรักษ์ป่าดอยแม่ตะมาน อำเภอแม่แตง

ในช่วงปีเดียวกันนี้เอง เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิงได้เข้าไปร่วมผลักดันนโยบายเรื่องการผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชนฉบับประชาชน ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงของการพิจารณาตุติสภา โดยการแต่งตั้งกรรมการและที่ปรึกษาขึ้นมาพิจารณาก่อนที่จะรับหลักการ และเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิงได้เข้าร่วมขบวนการขับเคลื่อนกับสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ (สกน.) ใน 5 ประเด็นปัญหา คือ ป่าไม้ ที่ดิน น้ำ ราคาพืชผล และหนี้สิน

ภายในปีนี้เอง เครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิงเริ่มก่อตัว หลังจากได้รับการอบรมและศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีการอนุรักษ์พันธุ์ปลา และเครือข่ายได้มีการสนับสนุนให้แต่ละชุมชนทำกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิงอย่างต่อเนื่อง เช่น การปล่อยพันธุ์ปลา การติดป้ายเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา และการวางกฎระเบียบ เป็นต้น

ปี พ.ศ. 2545 เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง กับเครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง ได้ร่วมกันสร้าง “พื้นที่รูปธรรม” ให้แก่เครือข่าย กล่าวคือมีกลุ่มคนท้องถิ่นเข้าร่วม มีประเด็นปัญหาที่สนใจร่วมกัน และมีพื้นที่ศึกษาวิจัยเพื่อนำเสนอข้อมูลประกอบการเรียกร้องเพื่อแก้ไขประเด็นปัญหา โดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพระปกเกล้า

เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง ได้จัดเวทีพูดคุยทั้งในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน มีการประสานความร่วมมือเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นกับองค์กรปกครองท้องถิ่น นอกจากนั้น เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิงยังหนุนเสริมกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อที่จะสามารถนำเสนอแผนการจัดการป่าชุมชนเข้าเป็นแผนขององค์การบริหารส่วนตำบล เฝ้าระวังตรวจสอบการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า และเฝ้าระวังสายน้ำแม่ปิงมิให้ใครมาบุกรุกทำลาย

ปี พ.ศ. 2546 เครือข่ายองค์กรชุมชนท้องถิ่นได้รับทุนสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และสายน้ำแม่ปิง จากมูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย ภายใต้โครงการรักษ์พระยารักษ์ป่าต้นน้ำ เทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถฯ

นอกจากนั้น เครือข่ายองค์กรท้องถิ่นยังร่วมกับโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ทำการศึกษาวิจัยในประเด็นปัญหาการจัดการทรัพยากรที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ลุ่มน้ำแม่งัด และลุ่มน้ำแม่แตงตอนบนที่มีประเด็นการจัดการทรัพยากรร่วมกัน แต่แตกต่างในรายละเอียดของแต่ละลุ่มน้ำเท่านั้น

สำหรับในส่วน of แผนการจัดการป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้านนั้น เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิงยังไม่สามารถผลักดันให้ได้งบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล ยกเว้นองค์การ

บริหารส่วนตำบลแม่นะ ทำให้ทางเครือข่ายต้องมาประชุมปรึกษาหารือในการหนุนเสริมให้ทุกชุมชนสามารถสร้างแผนงานกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน และกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง ตลอดจนร่วมการติดตามความเคลื่อนไหวของ พ.ร.บ. ป่าชุมชนฉบับประชาชนว่าผ่านสภาผู้แทนราษฎรแล้วหรือไม่

ปี พ.ศ. 2547 เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง, เครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง และเครือข่ายองค์กรชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ ได้รับทุนสนับสนุนความเข้มแข็ง และการดำเนินกิจกรรมขององค์กรจากแหล่งทุนหลายแห่ง ได้แก่ มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย จำกัด กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม UNDP มูลนิธิ ดร.เทียม โชควัฒนา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ฯลฯ ดังที่กล่าวมาครั้งหนึ่งแล้ว ทำให้เครือข่ายองค์กรชุมชนท้องถิ่นสามารถสร้าง “พื้นที่รูปธรรม” ให้เกิดขึ้นในหลายหมู่บ้าน

นอกจากนั้น เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง และเครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิงก็หนุนเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง และขยายฐานสมาชิกไปสู่ชุมชนที่ยังไม่เข้ามาร่วมทำงานกับเครือข่าย ส่วนเครือข่ายองค์กรชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ ทางโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนได้หนุนเสริมให้เกิดกิจกรรมที่จะเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกิด “หน่ออ่อน” ของเครือข่ายต่อไป

ในส่วนของการติดตามสถานการณ์การจัดการทรัพยากรในพื้นที่ และการติดตาม พ.ร.บ. ป่าชุมชนฉบับประชาชน ทางเครือข่ายยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และแม้ว่า พ.ร.บ. ป่าชุมชนจะไม่ผ่านสภาผู้แทนราษฎร แต่ทางเครือข่ายก็ยังคงจัดกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนต่อไปอย่างต่อเนื่อง และพยายามผลักดันแผนการจัดการป่าชุมชนให้เข้าสู่แผนขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อไป

นับตั้งแต่การจัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิงซึ่งเป็นองค์กรชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับการสนับสนุนภายใต้โครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2541 จนถึงปี พ.ศ. 2547 ได้มีชุมชนที่เข้าร่วมเครือข่ายจัดการป่าชุมชนถึง 54 หมู่บ้านหลัก 20 หย่อมบ้าน (หย่อมบ้าน หมายถึง ลักษณะบ้านเรือนที่ไม่ได้ตั้งอยู่ร่วมกันอย่างหนาแน่น มีลักษณะการกระจายการตั้งบ้านเรือนอยู่ แต่รวมกันเป็นหมู่บ้านเดียว) ในพื้นที่ 7 ตำบล คิดเป็นพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด 386,983 ไร่ หรือ 619 ตารางกิโลเมตร ซึ่งจำแนกได้ตามตาราง ดังนี้

ลิขสิทธิ์ © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 4.4 : รายชื่อหมู่บ้านที่จัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

ตำบล	หมู่บ้าน	จำนวนพื้นที่ป่า	สถานภาพป่า
1.เมืองนะ	1.บ้านเมืองนะ	4,000	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	2.บ้านนาป่าหวาย	5,500	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	3.บ้านโล๊ะป่าหาญ	3,000	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	4.บ้านโป่งอาง	11,875	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	5.บ้านน้ำรู	4,500	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	6.บ้านห้วยไส้	14,100	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	7.บ้านหนองแวง	20,000	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	8.บ้านขุนห้วยไส้ (ห่อมบ้าน)	5,600	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
รวม	7 หมู่บ้านหลัก , 1 ห่อมบ้าน	68,625ไร่/ 109.8 ตร.กม.	
2.ทุ่งข้าวพวง	1.บ้านห้วยเป้า	13,800	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	2.บ้านแม่ก้อน	25,000	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	3.บ้านทุ่งข้าวพวง	4,500	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	4.บ้านแม่จา	6,875	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	5.บ้านห้วยทรายขาว	7,227	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	6.บ้านห้วยดินตั่ง	4,500	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	7.บ้านแม่จาเหนือ (ห่อมบ้าน)	3,500	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	8.บ้านปางเบาะ (ห่อมบ้าน)	3,810	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	9.บ้านห้วยป่าฮ่อม (ห่อมบ้าน)	3,000	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
รวม	6 หมู่บ้านหลัก , 3 ห่อมบ้าน	72,262ไร่ / 115.6 ตร.กม.	
3.เมืองงาย	1.บ้านสหกรณ์	5,500	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
	2.บ้านขุนซ้อน	5,500	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
รวม	2 หมู่บ้านหลัก	11,000ไร่/ 17.6 ตร.กม.	

ตำบล	หมู่บ้าน	จำนวนพื้นที่ป่า	สถานภาพป่า
4.ปิงโค้ง	1.บ้านปางมะกง	8,500	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	2.บ้านหัวโท	500	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	3.บ้านใหม่สามัคคี	1,000	เขตสวนป่า
	4.บ้านหนองเต่า (หย่อมบ้าน)	5,600	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	5.บ้านออนโน (หย่อมบ้าน)	10,569	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	6.บ้านปางตอง (หย่อมบ้าน)	3,000	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	7.บ้านกัวไฮ (หย่อมบ้าน)	2,500	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	8.บ้านก้อดป่าบง (หย่อมบ้าน)	4,000	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	9.บ้านน่าน้อย (หย่อมบ้าน)	3,000	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
รวม	3 หมู่บ้านหลัก , 6 หย่อมบ้าน	38669 ไร่/ 61.8 ตร.กม	
5.เชียงดาว	1.บ้านม่วงหม้อ	6,000	ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	2.บ้านหัวทุ่ง	6,000	เขตรักษาพันธุ์ฯ เชียงดาว
	3.บ้านผาตาย-หัวยี่โก๊	4,167	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	4.บ้านแม่เตาะ	3,500	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	5.บ้านทุ่งหลุก	3,000	ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	6.บ้านดง	6,500	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	7.บ้านปางแดงโน (หย่อมบ้าน)	1,800	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	8.บ้านท่าช้างเหล็ก (หย่อมบ้าน)	1,500	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	9.บ้านแม่จอน	1,000	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
รวม	6 หมู่บ้านหลัก , 3 หย่อมบ้าน	33,467 ไร่/ 52 ตร.กม.	
6.แม่นะ	1.บ้านแม่เมะ	54,800	ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	2.บ้านแม่ซ้าย	8,000	ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	3.บ้านปางมะโอ	9,160	ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	4.บ้านแม่ฮ้อยโน	18,750	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	5.บ้านแม่ยะ	4,000	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	6.บ้านสบฮ้อย	6,000	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	7.บ้านหัวยี่	2,500	ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว

ตำบล	หมู่บ้าน	จำนวนพื้นที่ป่า	สถานภาพป่า
	8.บ้านแก่งป็นเต้า	12,000	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	9.บ้านสบคาบ	6,000	ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	10.บ้านป่าบง	3,000	ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	11.บ้านแม่นะ	3,000	ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	12.บ้านจอมคีรี	3,000	ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	13.บ้านปางไธสง	15,000	ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	14.บ้านห้วยปง (ห่อมบ้าน)	2,000	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	15.บ้านห้วยน้ำฮาก (ห่อมบ้าน)	3,750	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
รวม	13 หมู่บ้านหลัก , 2 ห่อมบ้าน	153,460 ไร่/ 245.5 ตร.กม.	
7.เมืองคอง	1.บ้านแม่คองซ้าย (ห่อมบ้าน)	5,000	เขตรักษาพันธุ์ฯ เชียงดาว
	2.บ้านแม่ป่าเส้า (ห่อมบ้าน)	4,500	เขตรักษาพันธุ์ฯ เชียงดาว
รวม	2 ห่อมบ้าน	9,500 ไร่	
รวมทั้งสิ้น	54 หมู่บ้านหลัก 20 ห่อมบ้าน	386,983 / 619 ตร.กม.	

ที่มา: มุณนิรุกรณ์ครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย, 2547: 67-69.

และอีกทั้งยังมีหมู่บ้านที่อยู่ในระหว่างดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชน หมายถึง หมู่บ้านที่ทางคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนได้เข้าไปประชุมเลือกตั้งคณะกรรมการ และติดป้าย แต่ยังไม่ได้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ป่าชุมชน ตลอดจนกฎระเบียบของหมู่บ้าน และการยอมรับของสมาชิกในชุมชนในเรื่องกฎระเบียบหรือข้อบังคับ ดังตารางข้างล่างที่ปรากฏคือ

ลิขสิทธิ์เป็นทรัพย์สินทางปัญญาของ
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 4.5 : รายชื่อหมู่บ้านที่อยู่ในช่วงระหว่างดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชน

ตำบล	หมู่บ้าน		สถานภาพป่า
	หลัก	หย่อมบ้าน	
1.เมืองนะ	-	-	-
2.ทุ่งข้าวพวง	บ้านขุนคอง	-	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว
3.เมืองงาย	บ้านใหม่	บ้านโป่งขาม	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว
	บ้านแม่ซ้อน		เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว
	บ้านสบงาย		ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	บ้านสัน		ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	บ้านหนองบัว		เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
4.ปิงโค้ง		บ้านห้วยน้ำริน ถ้ำเกลบ	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	บ้านปางเพื่อง		ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	บ้านแม่ป๋าม		อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	ไทรสรวาคาม		อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	บ้านปิงโค้ง		อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
	บ้านปางไม้		อุทยานแห่งชาติเชียงดาว
	ห้วยจะค่าน		ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	แม่มะกู่		อุทยานแห่งชาติเชียงดาว อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
5.เชียงดาว	บ้านทุ่งละคร		เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว
	บ้านถ้ำ		เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว
	บ้านเชียงดาว		ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
	บ้านแม่กะ		ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว
6.แม่นะ	-	-	

ตำบล	หมู่บ้าน		สภาพป่า
	หลัก	หย่อมบ้าน	
7.เมืองคอง	บ้านใหม่ บ้านวังมะริว บ้านหนองบัว บ้านหลวง บ้านน้ำรู		เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว
รวมทั้งสิ้น	22 หมู่บ้านหลัก	3 หย่อมบ้าน	

ที่มา: มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย, 2547: 70-71.

ส่วนเครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง พบว่าการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนมาจนถึงปี พ.ศ.2547 มีหมู่บ้าน 16 หมู่บ้านเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่าย โดยการประกาศเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา และหมู่บ้านส่วนใหญ่ที่เหลือนั้น พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตที่ห่างจากลำน้ำปิง มีเพียงบางส่วนของที่ติดลำน้ำแต่ไม่มากนัก จึงไม่มีการประกาศเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 4.6 : รายชื่อหมู่บ้านบริเวณลำน้ำแม่ปิง และการประกาศเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา ภายใต้เครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน อ. เชียงดาว จ. เชียงใหม่

รายชื่อหมู่บ้าน	ปีที่ประกาศเขต	ความยาว (เมตร)
<u>ตำบลเมืองนะ</u>		
1.บ้านเจ็ยจันทร์		
2.บ้านเมืองนะเหนือ		
3.บ้านเมืองนะใต้		
4.บ้านโป่งอาง	2541	600
<u>ตำบลทุ่งข้าวพวง</u>		
5.บ้านห้วยเป้า	2542	500
6.บ้านทุ่งข้าวพวง	2542	800
7.บ้านห้วยดินตั่ง		
8.บ้านแม่จา	2542	500
9.บ้านห้วยทรายขาว	2543	800

รายชื่อหมู่บ้าน	ปีที่ประกาศเขต	ความยาว (เมตร)
<u>ตำบลเมืองงาย</u>		
10.บ้านสบงาย		
11.บ้านเมืองงายเหนือ		
12.บ้านเมืองงายใต้		
<u>ตำบลปิงโค้ง</u>		
13.บ้านปิงโค้ง	2543	1,000
14.บ้านไทรสภากาม		
<u>ตำบลเชียงดาว</u>		
15.บ้านวังข้อม		
16.บ้านคอน		
17.บ้านม่วงฝ่อง	2538	800
18.บ้านดง	2530	800
19.บ้านทุ่งหลุก	2542	500
20.บ้านแม่ก๊ะ		
21.บ้านแม่เตาะ	2543	500
<u>ตำบลแม่นะ</u>		
22.บ้านแม่ยะ		
23.บ้านสบอ้อ	2545	500
24.บ้านป่าบง	2545	800
25.บ้านแม่นะ	2545	500
26.บ้านห้วยใจ	2543	800
27.บ้านสบคาบ	2545	500
28.บ้านแก่งป็นเต้า	2543	800

ที่มา: มุฉนธิกรรรมองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย, 2547: 43.

4.4.2 ทิศทางการทำงานของโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน จากการดำเนินงานที่ผ่านมา องค์การได้อาศัยหลักการปฏิบัติงานดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานขององค์การเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าสมาชิกชุมชนจะไม่เข้าร่วมทั้งหมด แต่ส่วนที่เข้าร่วมถือได้ว่าเป็นตัวแทนที่ได้เข้าร่วมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องของการจัดการทรัพยากร โดยการร่วมกันคิด, ร่วมวางแผน และร่วมปฏิบัติ ซึ่งผู้มาเข้าร่วมส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ครู และพระสงฆ์

นอกจากนี้ ชุมชนท้องถิ่นยังเป็นหลักสำคัญในการดำเนินงาน โดยทำงานในนามของคณะกรรมการบริหารเครือข่ายขององค์การ ซึ่งจะมีหน้าที่จัดประชุม อบรม และศึกษาดูงาน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องของการจัดการทรัพยากรและนำไปเชื่อมโยง หรือสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2. การอาศัยความรู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม เป็นรากฐานในการดูแลรักษาและจัดการป่า โดยมีการผสมผสานกับกิจกรรมหรือแผนงานที่ทางเครือข่ายกำหนดไว้ เช่น การเลี้ยงฝิขุนน้ำ การสืบชะตาป่า เป็นต้น นอกจากนั้นยังร่วมกันรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ท้องถิ่น และจัดทำเป็นสื่อที่สามารถนำไปเผยแพร่ ให้กับคนทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน

3. การสร้างกลไกประสานความร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคองค์กรชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในอดีตนั้นการจัดการเรื่องป่า หรือเรื่องน้ำในเขตพื้นที่อำเภอเชิงดาวมีการจัดการในลักษณะหมู่บ้านใครหมู่บ้านมัน และมีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ หรือแม้แต่ว่างชาวบ้านด้วยกันเองในพื้นที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้น เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ชุมชนที่มีการจัดการป่า หรือทรัพยากรอื่นๆ จึงได้รวมตัวในนามเครือข่าย องค์การ เพื่อที่จะได้มีอำนาจต่อรอง หรือร่วมกันคิดและวิเคราะห์แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นร่วมกัน นอกจากนั้น ยังสร้างกลไกประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ให้เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน ตั้งแต่การเดินสำรวจแนวเขตป่า การติดป้ายแนวเขตป่าชุมชน การทำแนวกันไฟ การปลูกป่า การร่วมกันดูแล รักษาสายน้ำแม่ปิง การเพาะขยายพันธุ์ปลาโดยเป็นการได้รับพันธุ์ปลาจากกรมประมง และการหาข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่าโดยผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการป่าชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน และในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็รับทราบร่วมกันด้วย นอกจากนี้ การประสานความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ นั้นต้องประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น กรมเจ้าท่า กรมประมง องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง สาธารณสุขอำเภอ และพัฒนาชุมชน เป็นต้น

4. การบริหารจัดการโครงการ เจ้าหน้าที่ของโครงการจัดการลุ่มน้ำปิงตอนบน และคณะกรรมการบริหารเครือข่ายที่ได้ผ่านการอบรมมาแล้ว จะเข้าไปสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนในแต่ละหมู่บ้านที่มีสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยจะมีการกำหนดแผนงานกิจกรรมร่วมกัน นอกจากนั้นยังมีการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน และวิเคราะห์ประเด็นปัญหาตลอดจนสาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางแก้ไขปัญหา ทั้งปัญหาชุมชนได้แก้ไขเบื้องต้น และปัญหาที่ชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง

รวมทั้ง เจ้าหน้าที่ของโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน และคณะกรรมการบริหารเครือข่ายจะร่วมกันจัดกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นปัญหา นอกจากนั้น ยังสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งคณะกรรมการจัดการป่าชุมชน และสนับสนุนให้เกิดเวทีชาวบ้านทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล และเครือข่าย โดยทางโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนจะสนับสนุนการศึกษาหาความรู้ การจัดกระบวนการ การบริหารงาน การหาประเด็นเนื้อหาที่จะปรึกษาหารือร่วมกัน การจัดทำแผนงานกิจกรรม และกติกาของชุมชน ดังนั้น การดำเนินงานของโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของการประสานงานเพื่อให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้าน และคอยทำหน้าที่จัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นได้คิด วิเคราะห์ และวางแผนกิจกรรมร่วมกัน เพื่อนำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหามาตามสถานการณ์หรือปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่

4.4.3 ปัญหาในการจัดการทรัพยากรของแต่ละตำบล ในอำเภอเชียงดาว

ซึ่งในแต่ละท้องที่ของแต่ละตำบลนั้น จะมีปัญหาเรื่องการจัดการทรัพยากรที่แตกต่างตามรายละเอียด ดังนี้ (อ้างแล้วใน มุลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย, 2547: 24-25)

ตำบลเมืองนะ เป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งกำเนิดของน้ำแม่ปิง และมีชุมชนตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำรวม 12 หมู่บ้าน และในปี พ.ศ. 2545 พื้นที่ตำบลเมืองนะได้รับการประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติเชียงดาว ในพื้นที่ตำบลเมืองนะมีชุมชนที่สนใจจะเข้าร่วมดูแลรักษาป่า และจัดการป่าชุมชน 7 หมู่บ้าน และมีชุมชนที่ร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง โดยการจัดทำแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลา 1 ชุมชน

สำหรับปัญหาที่พบในพื้นที่ตำบลเมืองนะ ได้แก่ ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำ ทั้งชาวบ้านและนายทุน ปัญหานายทุนกว้านซื้อที่ดินเพื่อทำสวนส้ม จิง และข้าวโพด ปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริเวณสองฝั่งลำน้ำแม่ปิง และปัญหาการแย่งน้ำระหว่างกลุ่มนายทุนที่ทำสวนส้ม กับกลุ่มชาวบ้านที่ใช้น้ำเพื่อการเกษตร

ตำบลทุ่งข้าวพวง มีชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่ทั้งบริเวณสองฝั่งน้ำแม่ปิง และมีบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำรวม 7 หมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2545 ได้ถูกประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติเขียงดาว ปัจจุบันชุมชนในตำบลทุ่งข้าวพวงกำลังเผชิญกับปัญหาหลายอย่าง ได้แก่ ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าของกลุ่มนายทุนเพื่อทำสวนส้ม ปัญหาการยึดพื้นที่สาธารณะของชุมชนบริเวณสองฝั่งน้ำแม่ปิงเพื่อทำนาถ่วงน้ำจืด ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปเก็บหาผัก พืช และสัตว์น้ำ ปัญหาการปล่อยน้ำเสียของบ่อทิ้งลงสู่สายน้ำแม่ปิง และปัญหาการสูบน้ำจากสายน้ำแม่ปิงด้วยท่อขนาดใหญ่ไปสู่สวนส้ม

ถึงแม้ว่าชุมชนในพื้นที่ตำบลทุ่งข้าวพวงจะร่วมกันจัดการป่าชุมชน แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการจัดการที่ทำให้พื้นที่ป่าอยู่ได้ และชุมชนต้องถอยถอยได้เท่านั้น ซึ่งในส่วนของสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นยังจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายร่วมกัน

ตำบลเมืองาย ชุมชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล ปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ คือ ชุมชนไม่มีพื้นที่ป่าที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ เนื่องจากถูกประกาศให้เป็นพื้นที่เขตทหาร ชาวบ้านไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้ ดังนั้น จึงได้รวมตัวกันเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ ปริมาณน้ำในลำน้ำมีไม่เพียงพอต่อการหล่อเลี้ยงพื้นที่การเกษตรด้วย

ซึ่งทางชุมชนในตำบลเมืองายมีการจัดการป่าชุมชนรวม 2 หมู่บ้าน (เฉพาะหมู่บ้านที่มีพื้นที่ป่า) และมีชุมชนที่มีการจัดการสายน้ำแม่ปิงด้วยการกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา 1 ชุมชน

ตำบลปิงโค้ง มีชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่รวม 13 หมู่บ้าน และมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์มาก กล่าวคือ ตำบลปิงโค้งมีชุมชนที่อาศัยอยู่ทั้งในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ และพื้นที่ป่าต้นน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติศรีลานนา และเขตอุทยานแห่งชาติเขียงดาว โดยมีถนนสายเชียงใหม่ – ผางแบ่งเขต

ปัญหาสำคัญในพื้นที่ตำบลปิงโค้ง คือ การลักลอบบุกรุกตัดไม้เพื่อขาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม้สักและไม้ประดู่ ทั้งนี้เนื่องจาก ในอดีตพื้นที่ป่าบริเวณตำบลปิงโค้งเป็นเขตสัมปทานตัดไม้ และการค้าขายไม้ได้ดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ตำบลเขียงดาว มีชุมชนอาศัยอยู่รวม 16 หมู่บ้าน ชุมชนที่อยู่บริเวณสองฝั่งน้ำแม่ปิงส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตเทศบาล และมีชุมชนอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำทางทิศตะวันออกของสายน้ำแม่ปิงซึ่งเป็นเขตป่าอนุรักษ์

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ที่ชุมชนตั้งถิ่นฐาน เช่น ชุมชนที่อาศัยอยู่ที่ราบลุ่มน้ำสองฝั่งน้ำแม่ปิง ได้รับผลกระทบจากการทิ้งขยะ การบุกรุกพื้นที่สาธารณะสองฝั่งลำน้ำ และการขุดหิน ดิน ททราย ส่วนชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำต้องเผชิญกับปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าของกลุ่มนายทุนเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกขนาดใหญ่

ตำบลแม่ปะ มีชุมชนอาศัยอยู่รวมทั้งสิ้น 13 หมู่บ้าน โดยชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่สองฝั่งน้ำแม่ปิงส่วนใหญ่จะทำนา ทำสวน ทำฟาร์มหมู และไก่ ส่วนชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำจะทำสวนเมืองเป็นหลัก

ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ คือ การทำสวนป่า การปลูกยางพารา การซื้อขายที่ดิน น้ำเสียที่เกิดจากการเลี้ยงปลาในกระชัง หรือจากฟาร์มหมูและไก่ รวมถึงปัญหาน้ำแห้งจากการกักเก็บน้ำของฝ่ายยางเชียงดาว เนื่องจากตำบลแม่ปะเป็นชุมชนปลายน้ำที่ได้อาศัยและใช้ประโยชน์จากสายน้ำแม่ปิง

พบว่า จากปัญหาที่แต่ละตำบลในอำเภอเชียงดาวเผชิญอยู่นั้น ส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร โดยเฉพาะปัญหาจากที่ดิน และน้ำอันเป็นปัจจัยหลักของการทำการเกษตร ตลอดจนปัญหาการพัฒนาโครงการจากภาครัฐ คือการสร้างฝาย แต่ปัญหาก็พบว่าไม่สามารถกักเก็บให้เพียงพอต่อความต้องการการใช้น้ำของเกษตรกรได้ หรือการขยายตัวของทุนนิยมที่ทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างชุมชน กับกลุ่มนายทุนเรื่องการแย่งชิงทรัพยากร

รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มีความเสื่อมโทรมอย่างมาก ด้วยผลจากการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างไม่รู้คุณค่า ทั้งหมดนี้จึงนับว่าเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วนในการจัดการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนให้ดีขึ้น

4.4.4 แนวทางการทำงานของโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนในอนาคต

1. การขยายพื้นที่การจัดการป่าชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนในครอบคลุมทุกหมู่บ้าน ในพื้นที่ 7 ตำบล 77 หมู่บ้าน โดยมีทางโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนนี้เป็นหลักสำคัญในการเข้าไปสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน และหนุนเสริมกิจกรรมในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้น

2. การขยายเครือข่ายสมาชิกไปยังพื้นที่ลุ่มน้ำใกล้เคียง คือ ลุ่มน้ำแม่จัด ในพื้นที่อำเภอพร้าว ลุ่มน้ำแม่แตง ในเขตพื้นที่อำเภอเวียงแหง และลุ่มน้ำแม่ฝาง กับลุ่มน้ำแม่กก ในเขตพื้นที่อำเภอไชยปราการ อำเภอฝาง และอำเภอแม่อาย

3. การหนุนเสริมกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยทางโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนจะจัดหาแหล่งทุน หรืองบประมาณที่จะมาหนุนเสริมกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง และกิจกรรมที่จะหนุนเสริมนั้น จะไม่เน้นเฉพาะแต่การเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำและคณะกรรมการเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงกิจกรรมที่จะทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนด้วย เช่น การเดินสำรวจหรือลาดตระเวนป่า การทำแนวกันไฟ การป้องกันไฟป่า การสำรวจแนวเขตป่า การบวชป่า และการเลี้ยงฝิขุนน้ำ เป็นต้น

4. การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และองค์กรชุมชนท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน หรือกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน เช่น การนำแผนการจัดการป่าชุมชนเข้าสู่แผนพัฒนาในระดับตำบลและอำเภอ เป็นต้น ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติด้านอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง

5. การเข้าร่วมขบวนการผลักดันร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชนฉบับประชาชนอย่างต่อเนื่อง จนกว่า พ.ร.บ.ฉบับดังกล่าวจะประกาศให้เป็นกฎหมายที่เข้ามารองรับสิทธิของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่า และอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการป่าชุมชนต่อการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่

6. การหนุนเสริมกิจกรรมของชุมชนที่อาศัยพื้นที่ราบลุ่มสองฝั่งลำน้ำแม่ปิง โดยเน้นการสร้าง ความเข้าใจในเรื่องคุณค่าและความสำคัญของสภาพพื้นที่ป่าต้นน้ำที่ชุมชนพื้นราบได้อาศัย ลำน้ำสาขาย่อยที่ไหลลงมาจากป่าต้นน้ำสู่ลำน้ำแม่ปิง และการหนุนเสริมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการใช้ประโยชน์จาก สายน้ำแม่ปิง นอกจากนั้นยังหนุนเสริมให้เกิดการจัดตั้งเครือข่ายท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์และดูแล สายน้ำแม่ปิง

สำหรับการทำงานของโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนในอนาคตเห็นได้ว่า จะเน้นไปที่การขยายเครือข่าย ขยายกลุ่มไปยังตำบลใกล้เคียง และหนุนเสริมกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ให้ต่อเนื่อง เน้นบทบาทภาคประชาชนให้มากขึ้น ในขณะที่ตัวโครงการจัดการลุ่มน้ำฯ เองจะเป็นฝ่ายลดบทบาทลง มีหน้าที่คอยหนุนเสริม คอยประสานงานในการทำงานเท่านั้น เพราะหัวใจการทำงานในชุมชนที่แท้จริง คือการที่สามารถสร้างคนในชุมชนให้เป็นกลุ่มที่เข้าไปมีบทบาทในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนได้อย่างเต็มตัว มีเครือข่ายที่เข้มแข็ง รู้จักรัก ตระหนัก ห่วงแหน ทรัพยากรของตน ในฐานะการเป็นเจ้าของทรัพยากรในชุมชนนั้นๆ ด้วย